

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2022 / Vol. XLI / 2-3 / 161-164
Prikaz knjige
Primljeno: 21. novembar 2022. godine
Prihvaćeno: 28. novembar 2022. godine
DOI: 10.47152/ziksi2022313

OBRAZOVANJE OSUĐENIKA: OD RESOCIJALIZACIJE DO TRANSFORMACIJE

Autorka: Ljeposava Ilijić

Tokom 2022. godine, u izdanju Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, iz štampe je izašla monografija *Obrazovanje osuđenika: od resocijalizacije do transformacije* autorke dr Ljeposave Ilijić, više naučne saradnice u pomenutom Institutu. Ovo izdanje je privuklo posebnu pažnju budući da se autorka dugi niz godina bavi analizom primene tretmana u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, sa posebnim fokusom na kaznu zatvora, rad i obrazovanje osuđenih lica, a posledično i njihovom značaju na odustajanje od kriminalnog ponašanja.

Pored uvoda i zaključka, monografija se sastoji od šesnaest manjih poglavlja, koja prate osnovnu ideju autorke, a to je da se, u današnje vreme, bez obrazovanja i stručnog osposobljavanja ne može zamisliti tretman u zatvorima. Polazi se od holističkog pristupa obrazovanja odraslih, odnosno potenciranja na ličnu promenu i transformaciju pojedinaca, što u suštini predstavlja srž onoga što se naziva „rehabilitacijom“.

Upotrebljeni stil pisanja omogućava da se ovo delo sa lakoćom čita, što doprinosi njegovom značaju, ne samo u akademskom, već potencijalno i u praktičnom smislu, budući da je reč o temi koja predstavlja nepresušni izvor za unapređenje tretmana. Čini se da je od posebnog značaja i to što autorka sasvim umereno pravi istorijski osvrt na temu rada i obrazovanja osuđenih lica, dok centar svog interesovanja usmerava na srž problema u pristupu ovoj temi u savremenim sistemima izvršenja. Drugim rečima, istorijski deo je umanjen na uštrb onoga što može biti rešenje u dobu u kojem živimo.

Autorka polazi od stava da je vaspitni rad sa osuđenim licima, sa aspekta obrazovanja i stručnog osposobljavanja, prešao dug razvojni put i različite faze, koje su zavisile od nekoliko faktora, a pre svega od stepena razvoja društva, razumevanja prirode čoveka i njegovog ponašanja, ali i svrhe kažnjavanja. U osnovi, sve se svodilo na davanje odgovora na pitanje da li sam tretman tokom izdržavanja kazne zatvora daje adekvatne rezultate u praksi, u smislu smanjenja povrata. Budući da je koncept resocijalizacije neretko osporavan, samim tim su postojala lutanja i u pogledu ne

samo nužnosti postojanja, već i načina sprovođenja obrazovnog tretmana u ustanovama za izvršenje kazne zatvora.

Današnje forme obrazovanja osuđenika u zatvoru, u razvijenim zemljama, prate savremene tendencije u obrazovanju, koje se ogledaju u primeni inovativnih oblika nastavnih metoda, poput učenja na daljinu, individualnog pristupa svakom osuđeniku, i stručnog osposobljavanja i obuka za ona zanimanja koju su deficitarna na tržištu rada. Obrazovanje je rezultat samostalnog izbora osuđenika, sredstvo koje može biti dvostruko od koristi, najpre da se nadoknadi sve ono što je propušteno u ranijem školovanju, a potom da se omogući preuzimanje odgovornosti pojedinca za sopstveno ponašanje, unapređenje lične sposobnosti, te formiranje društveno prihvatljivog identiteta.

Jedan od osnovnih problema na koji se ukazuje, jeste to što se beleži rast zatvorske populacije širom Evrope (*može se reći i sveta*) koje dovodi do prenaseljenosti zatvora, što doprinosi tome da opada kvalitet sprovođenja tretmana pa samim tim i obrazovanje opada na listi prioriteta zatvorskih sistema. Ova problematika, dodatno je pojačana nedostatkom materijalnih i kadrovskih resursa unutar samih ustanova za izvršenje krivičnih sankcija. Iz navedenih razloga, autorka je nastojala da prikaže razvojni i transformativni put obrazovnog procesa u zatvorskim ustanovama, prikazujući sve prednosti holističkog pristupa obrazovanju odraslih u zatvorima, naspram savremenog koncepta rizika, koji u prvi plan stavlja razvoj pojedinih veština kod osuđenika.

Posebno se ukazuje na neophodnost motivisanja osuđenika, ali i poboljšanja kvaliteta i efikasnosti zatvorskog obrazovanja, što se čini povećanom saradnjom u samom zatvoru između različitih aktera, povećanom saradnjom između zatvora i lokalnih zajednica, kao i inovativnim metodama učenja. Ovakvi metodi učenja zahtevaju obučene nastavnike i predavače, sa dobrim andragoškim i pedagoškim veštinama, kao i razumevanje potreba osuđenika. Navedeno treba da doprinese da obrazovanje i obuke ne budu samo puki element u tretmanu, već da omoguće da osuđenik stvori određena znanja i veštine, koje mu mogu biti od značajne koristi po otpustu sa izdržavanja kazne zatvora. Ne treba zanemariti činjenicu da sve ovo nije dovoljno, ukoliko ne postoji adekvatan postpenalni prihvat. Upravo, jedan od razloga zbog kog se insistira na obukama za deficitarna zanimanja na tržištu rada, ležu u tome što bi trebalo da olakša pronalazak zaposlenja nakon izdržane kazne zatvora. Ta karika je nužna na putu ka smanjenju povrata.

Autorka pravilno ukazuje da je veoma važno napomenuti da je zatvorsko obrazovanje različito od obrazovanja odraslih u slobodnoj društvenoj zajednici, ono nije nezavisno, već deluje u senci kaznenog sistema koji je promenljiv. Obrazovni tretman je ranjiv na populističke promene u ideologijama, više nego neki drugi segmenti rada sa osuđenima u zatvoru. Zbog toga, i pored prisutnih promena u sferi obrazovanja u zatvoru, i dalje treba da se poštuju osnovni principi i preporuke o obrazovanju koji su sadržani u preporukama Saveta Evrope. Na vrlo detaljan način, u monografiji je dat prikaz osnovnih pravila ili standarda koji su utvrđeni relevantnim međunarodnim dokumentima, poput Evropskih pravila o zatvaranju. I pored niza pravila i preporuka, autorka ističe da su retke zemlje koje su dosledne u

njihovoj implementaciji. Treba imati u vidu da već pomenute preporuke Saveta Evrope ipak nemaju pravnu obaveznost.

Na više mesta, ukazuje se na to da je savremena kaznena politika usmerena ka prilagođavanju trenutnoj situaciji kontrole kriminaliteta, dok se kaznena strategija opisuje kao simboličko poricanje dualističkih poteškoća i koja predstavlja sukob u srcu savremene politike, a ne racionalno diferenciran odgovor na različite vrste kriminalnog ponašanja. Jedno od osnovnih stremljenja autorke, jeste da ukaže na značaj povratka ideji rehabilitacije, odnosno resocijalizacije, suprotstavljajući se ideji da „ništa ne deluje“. U tom smislu, posebno poglavlje je posvećeno razlikovanju „stare“ i „nove“ penologije, pri čemu je potonja skrenula fokus sa klasičnih pitanja krivičnog prava i kriminologije, koja su usredsređena na pojedinca, i preusmerila ga na aktuarsko razmatranje grupa prestupnika. Nova penologija se znatno manje bavi odgovornošću, greškama, moralnim senzibilitetom, dijagnozom ili intervencijom i postupanjem prema pojedincu. Umesto toga, ona se usmerila ka tehnikama za identifikovanje, klasifikovanje i upravljanje grupama poređanim po stepenu opasnosti. Njen zadatak je menadžerski, a ne transformativni. Praktičan menadžerski pristup u procesu izvršenja zatvorske kazne i upravljanju zatvorima, usmeren je na prikupljanje što većeg broja informacija koje omogućavaju donošenje odluka u procesu izvršenja kazne. I zaista, prilikom prijema osuđenih lica na izdržavanje kazne zatvora, najpre se vrši njegova procena rizika, na osnovu različitih instrumenata koji u sebi sadrže niz statičkih i dinamičkih faktora, na osnovu koje procene se dalje određuje program postupanja.

Neposredno pre zaključnih razmatranja, autorka navodi primer dobrog pristupa osuđenima i obrazovanju u skandinavskim zemljama. Ovo ne treba da iznenađuje, budući da navedene zemlje karakteriše niska stopa zatvaranja, odnosno višegodišnje okretanje izricanju alternativnih krivičnih sankcija, ali i humani zatvorski uslovi. Posebno je značajno i to što su rezultati po pitanju smanjenja povrata znatno bolji, u odnosu na one sisteme koji se u najširem smislu mogu označiti „strogim“ u smislu politike izricanja krivičnih sankcija. U monografiji se ističe da je jedan od prioriteta zatvorskog sistema u skandinavskim zemljama rehabilitacija kroz formalno obrazovanje, budući da se obrazovanje smatra jednom od najvažnijih karika koja osuđenima može omogućiti život u skladu sa društveno prihvatljivim ponašanjem. Takođe, navodi se da se sve aktivnosti koje sprovode vaspitno-korektivne službe zasnivaju na pet osnovnih premisa: humanističko shvatanje čoveka i njegovih prava, pružanje pravne sigurnosti i jednakog tretmana za sve osuđenike, stav da su lica koja su izdržala kaznu zatvora nadoknadila svu štetu nastalu učinjenim krivičnim delom (*cilj je uklanjanje stigme nakon otpusta iz ustanove*), princip normalnosti i prevencija izvršenja novih krivičnih dela. Izvršenje zatvorske kazne bazirano je na Evropskim zatvorskim pravilima, uz praksu da je kazna zatvora *ultima ratio*.

Najzad, u zaključnim razmatranjima, autorka jasno zauzima stav da je holistički pristup obrazovanju, koji potencira razvoj celokupne ličnosti osuđenika, ključni potencijal za transformaciju osuđenika, postizanje pozitivnih promena u ponašanju i osnovni faktor uspešne socijalne rehabilitacije i reintegracije. Drugim rečima, ovakav humaniji pristup, vraća nas na osnovne ideje resocijalizacije i popravljanja učinioca, naspram koncepta korporativnog menadžerskog upravljanja zatvorima i

grupama osuđenika. Ovakav pristup, ujedno odražava i sve savremene standarde, kojih bi se trebalo držati, a u praksi ih unaprediti. Iz tog razloga, izražavamo nadu da će u vremenima koja predstoje, možda baš zatvorski sistem u Republici Srbiji napraviti iskorak. Svakako, bilo kakvim promenama, trebalo bi da prethodi detaljno istraživanje, odnosno analiza postojećeg stanja u sferi obrazovanja i stručnog osposobljavanja osuđenika u našem sistemu.

*MA Nikola Vujičić**

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

* Istraživač saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu. E-mail: nikola.vujicic.law@gmail.com